

I. A környezetvédelem kialakulása

A környezet védelme évszázadok óta az emberi társadalom fontos feladata. Magyarországon már a 19. század második felében törvényekkel védték az erdőket, a vizek tisztaságát. A 20. század első felében is több hasonló rendelet jelent meg, hogy csak egy példát említsek: 1939-ben nyilvánították védetté a Debreceni Nagyerdőt.

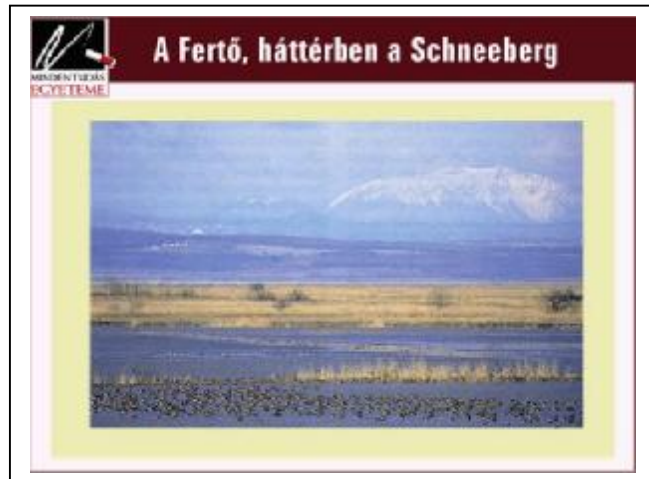
A környezetvédelem mint országhatárokat átlépő nagy társadalmi mozgalom a 20. század hatvanas éveiben alakult ki az Amerikai Egyesült Államokban.

1962-ben egy fantáziadús amerikai újságíró, Rachel Carson megírta a *Néma tavasz* című művét. A könyv a természetben felhasznált kémiai anyagok kedvezőtlen biológiai hatására hívta fel a figyelmet. A *Néma tavasz* nem nevezhető tudományos műnek, ugyanakkor igen színesen és megrázóan ábrázolja a peszticidek helytelen alkalmazásának nemkívánatos következményeit. Ez a népszerű könyv kétségkívül hozzájárult ahhoz, hogy a környezet megóvása társadalmi mozgalommá vált.

A 20. század hatvanas éveinek első felében az a [látomás](#), amelyet Rachel Carson leírt, teljesen szokat-

lan volt és drámai módon rázta fel a vezető értelmiségi körök lelkiismeretét. Ezért tulajdonképpen a *Néma tavasz* című könyv megjelenésétől lehet számítani a környezetvédelem fogalmának bekerülését a társadalmi tudatba és az emberek gondolkodásába. A *Néma tavasz* szerzője nem tudós, hanem tehetséges író, aki azt a feladatot vállalta magára, hogy megkondítja a vészharangokat és egy másfajta gondolkodást, más megközelítési lehetőséget sugalmaz.

A 20. század hetvenes évtizedének első fele tele volt jelentős eseményekkel, amelyek hosszú

időre meghatározták a környezetvédelmi cselekvések irányait. A környezet- és természetvédő aktivisták javaslatára 1970. április 22-én tartották meg az Egyesült Államokban az első Föld Napja rendezvényt. A média nagy segítséget nyújtott az esemény népszerűsítéséhez, ennek köszönhetően országszerte mintegy 20 millió ember vett részt a különböző rendezvényeken, felvonulásokon, és tiltakozott a környezet romlása ellen. A modern környezetvédelmi mozgalmak megjelenését ettől a dátumtól számítják. Később a kezdeményezés áttért a többi

kontinensre, és ma már világszerte, így Magyarországon is minden évben megtartják a Föld Napját április 22-én, amikor is értékelik a globális és helyi problémákat. A következő fontos esemény a Római Klub létrejötte volt, ami a globálisan gondolkodó elit értelmiség vitafóruma, szigorúan zártkörű tagsággal: maximum 100 fő lehet a tagja. E zártkörű elit társaság első jelentését Dennis Meadows és munkatársai állították össze, és 1972-ben jelent meg *A növekedés határai* címmel. A szerzők arra a következtetésre jutottak, hogy a 21. század közepére globális környezeti katasztrófa léphet fel, kimerülnek a természeti erőforrások, drámai módon megnövekszik a környezet szennyezettsége, s a Föld rohamosan növekvő lakosságát egyre nehezebb lesz megfelelő mennyiségű és minőségű élelemmel, ivóvízzel ellátni. Mindennek elkerülésére kidolgozták a globális egyensúly koncepcióját, amely szerint sürgősen csökkenteni kell a népesség növekedését, korlátozni kell az ipari termelést és a meg nem újuló természeti erőforrások felhasználását.

A jelentés javaslatai nagyrészt és egyoldalúan a gazdasági növekedés korlátozására irányultak. A fejlődő országok politikusai és tudósai is általánosságban ellenérzéssel fogadták a Római Klub első jelentését, amely lényegében megalapozta a zéró növekedés koncepcióját. A fejlődő világ esetében mindez egyenlő lett volna a szegénység és elmaradottság konzerválásával. Így természetes, hogy ezeket a nézeteket a fejlődő országok politikusai, közéleti személyiségei nem teheték magukévá. Minden kritika ellenére *A növekedés határai*-nak óriási érdeme, hogy felrázta a világ lelkiismeretét. Vitákat gerjesztett a további útkeresés, a méltányos, történelmileg is igazságos megoldások érdekében.

További lényeges előrelépést jelentett az UNESCO Ember és bioszféra programja. E nemzetközi együttműködési programot több éves előkészítő munka után, az UNESCO 1970 októberi közgyűlésén fogadták el. Alapvetően azt vizsgálták, hogy az egyes éghajlati övezetek - mint például a trópusi erdők, mérsékelt égövi erdők, szavannák és füves területek, hegyi ökoszisztémák, illetve tavak, folyóvizek, tengerparti övezetek, szigetek - élővilága és az emberi tevékenység között milyen kölcsönhatások alakulnak ki.

E program résztvevőjeként 1970 októberében, a program elfogadását eldöntő szavazáson én tartottam fel a Magyarország táblát, amikor az "igen" válaszokat kérdezték. Később egy ideig tagja voltam, sőt alelnöke a Nemzetközi Koordináló Tanácsnak. A program megszavazása nagy hatással volt személyes érdeklődésem alakulására is. Akkor határoztam el, hogy a jövőben intenzívebben fogok a környezetvédelemmel foglalkozni.

Az ENSZ természetesen felfigyelt ezekre az új irányzatokra. U Thant, az ENSZ főtitkára már az 1968-as közgyűlésen elmondta, hogy olyan új jelenségek vannak kibontakozóban, amelyek békés körülménye között is globális veszélyt jelentenek az emberiség számára; ezek a jelenségek pedig a környezet degradálódása és a környezetszennyezés. A főtitkár sürgette, hogy az ENSZ mielőbb szervezzen világkonferenciát erről a témáról. Hamarosan ki is tűzték a dátumot és megjelölték a helyszínt: 1972. június 5., Stockholm. Azóta június 5. a Környezetvédelmi Világnap, amelyről világszerte és Magyarországon is minden évben megemlékeznek, elsősorban az állami, kormányzati intézmények szervezésében.

Az április 22-i Föld Napja és a június 5-i Környezetvédelmi Világnap között kialakult egyfajta munkamegosztás. Az előbbin elsősorban a természetvédelemre koncentrálnak, és fő szervezői inkább társadalmi szervezetek, az utóbbin a környezetvédelem a fő téma, és szervezésében inkább a kormányzati intézmények vesznek részt. A két tábor kölcsönösen segíti egymást.

Az ENSZ 1972-es stockholmi rendezvénye, az Emberi környezet konferenciája nagy esemény volt. Sajnos magyar delegáció nem vett részt rajta egy kisebb diplomáciai bonyodalom miatt. A Német Demokratikus Köztársaság akkoriban nem volt tagja az ENSZ-nek, ezért nem hívták meg. Tiltakozásul a Szovjetunió és több szövetségese, így Magyarország sem képviseltette magát a konferencián. Meg kell mondjam, nagy hiba volt: ezek az országok legalább öt éves lépéshátrányba kerültek a nemzetközi környezetvédelmi ügyek tekintetében.

A Stockholmi Konferencia eredménye a következő dokumentumok és intézkedések megszületése, elfogadása volt:

- Nyilatkozatot az emberi környezetről
- Nyilatkozatot az irányelvekről
- Akcióprogram-javaslatok.

Határozat született egy új ENSZ szakosított szervezet, az Egyesült Nemzetek Környezeti Programja (United Nations Environmental Programme - UNEP) felállításáról. Az új szervezet Titkárságának székhelyéül Kenya fővárosát,

Nairobit választották.

A Konferencia elsősorban a természeti és az épített környezet (levegő, víz, talaj, élővilág, táj, települések) problémáira koncentrált. Természetesen az emberiség egyéb súlyos gondjai is

szóba kerültek, mint például a gazdasági és technológiai szakadék a fejlődő és a fejlett országok között, a globális nukleáris katasztrófa lehetősége, a fegyverkezés és a helyi háborúk környezeti hatásai.

A Konferencia nagy hatással volt a környezetvédelmi politikák kialakulására nemzeti szinten. A tanácskozás nyomán létrehozták az állami környezetvédelmi szervezeteket - hivatalok, minisztériumok alakultak. Magyarországon 1977-ben alapították meg az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatalt mint illetékes főhatóságot.

II. A fenntartható fejlődés koncepciója

Stockholm után tíz évvel egyre jobban érlelődött az a felismerés, hogy a környezetvédelmi problémákat önmagukban véve nem lehet megoldani, hanem együtt kell szemlélni őket a gazdasági szektorok tevékenységével. Más szavakkal: a környezetpolitikát és a gazdaságpolitikát integrálni kell. Kezdtet kialakulni egy új koncepció, amelyet fenntartható fejlődésnek neveztek el. A környezet és a fejlődés (angolul: environment and development) fogalma fokozatosan összekapcsolódott.

1984-ben az ENSZ közgyűlés határozatára megalakult a Környezet és Fejlődés Világbizottsága. Elnökéül Gro Harlem Brundtland aszszonyt, Norvégia akkori miniszterelnökét kérték fel. A 22 tagú Bizottságba engem is meghívtak, ami túlzás nélkül, életem talán legszerencsésebb eseménye volt. A Világbizottság négy évig működött, és 1987-ben fogadta el a *Közös jövőnk* (Our Common Future) című jelentést, mely 27 nyelven, több millió példányban jelent meg. A Világbizottság fő feladata az volt, hogy vázolja fel az ezredforduló és az azt követő időszak várható tendenciáit, és tegyen ajánlásokat az új kihívásokra adandó új válaszokra. Ezzel egyúttal megalapozta egy következő ENSZ világkonferencia alapvető koncepcionális tételeit. A Brundtland-jelentés fő üzenete a fenntartható fejlődés szükségességének felerősítése volt. A fenntartható fejlődés fogalmát nem a Brundtland Bizottság találta ki; abban az időben a szakirodalom már foglalkozott ezzel a témával, de kiegészítőül tény, hogy a *Közös jövőnk* jelentés tette széleskörűen ismertté.

A Brundtland Bizottság ajánlásainak figyelembevételével az ENSZ közgyűlés 1989-ben úgy döntött, hogy 1992-re konferenciát szerveznek Rio de Janeiróba, hivatalos nevén az ENSZ Környezet és Fejlődés Konferenciáját. Ekkorra már a környezetvédelem mellett a gazdasági szektor szerepe is előtérbe került, természetesen abban az értelemben, hogy miként egyeztethető össze a gazdasági érdekek a környezeti érdekekkel.

Szerencsére ezen a rendezvényen már Magyarország is részt vett. A magyar delegációt, melynek én is tagja voltam, Keresztes K. Sándor környezetvédelmi miniszter vezette. A Konferencia záró szakaszában megtartott Föld-csúcs értekezleten pedig Göncz Árpád köztársasági elnök volt jelen, ő írta alá a jogilag kötelező nemzetközi egyezményeket. A Konferencia zárásakor nem voltunk maradéktalanul elégedettek, de ma, tíz év elteltével úgy érezzük, hogy tartalmas, előremutató és perspektívát adó rendezvény volt a riói A következő főbb dokumentumokat fogadták el a Riói Konferencián:

- Riói Nyilatkozat a Környezetről és Fejlődésről, amely összesen 27 alapelvet tartalmaz

- Feladatok a 21. századra (AGENDA-21) című dokumentum, amely több száz oldalas ajánlás-gyűjtemény 40 fejezetben összefoglalva. Ezek az ajánlások jogilag nem kötelezőek.
- Keretegyezmény az Éghajlatváltozásról - e dokumentum lényegében az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentését célozta meg, s jogilag kötelező azokra az államokra nézve, amelyek aláírták.
- Egyezmény a Biológiai Sokféleségről - a biodiverzitás egyezmény a teljes élővilág védelmét szorgalmazza és jogilag kötelező.
- Elvek az Erdőkről - e dokumentum eredetileg nemzetközi egyezménynek indult, de csak irányelv-dokumentum lett belőle. Jogilag nem kötelező.

Nagy elhatározás született Rióban: a fejlett országok vállalták, hogy a bruttó nemzeti össztermékük 0,7 százalékát a fejlődőknek adják környezetkímélő technológiák bevezetésére. A fenntartható fejlődés fogalma Rióban bekerült az összes dokumentumba. Úgy tűnt, hogy sikerült a világot egy új

De mindez csak illúzió volt, 1997-ben az ENSZ közgyűlés rendkívüli ülésén áttekintették a Rio után eltelt öt év tapasztalatait, és sajnálattal állapították meg, hogy a riói elhatározásokból kevés valósult meg. Ezért az ENSZ úgy

döntött, hogy néhány év múlva újabb világkonferenciát hív össze. A helyszín Dél-Afrika, Johannesburg, az időpont 2002. augusztus 26-tól szeptember 4-ig. A rendezvény címe ENSZ Világtalálkozó a Fenntartható Fejlődésről. A magyar küldöttség vezetője Kóródi Mária környezetvédelmi és vízügyi miniszter volt, az állam- és kormányfők csúcstalálkozóján pedig Szili Katalin, az országgyűlés elnöke képviselte Magyarországot.

A Johannesburgi Konferencián két dokumentumot fogadtak el, ezek a következők:

- Johannesburgi Nyilatkozat a fenntartható fejlődésről, amely 32 pontot tartalmaz
- Végrehajtási Terv, amely 153 pontból áll.

A konferencia szerintem nem volt kudarc, de átütő új sikert sem hozott. Tény, hogy a riói nagy vállalások jelentős része nem teljesült. Ezért újabb ígérek helyett a Konferencia visszatért a riói elvekhez és kötelezettségvállalásokhoz. A dokumentumok megerősítették a korábbi elveket és a régebbi vállalások teljesítését szorgalmazták. Volt azért néhány új elem is az elhatározásokban. 2015-ig felére kell csökkenteni azok számát, akik ma még nem jutnak egészséges ivóvízhez, illetve azok számát, akiknek a napi jövedelme nem éri el az 1 US dollárt. Nagyobb hangsúly esett a környezet-egészségügy kérdéskörére is.

Johannesburg nagy újdonsága, hogy megjelent a fenntartható fejlődés szociális dimenziója, vagyis a környezetpolitika és a szociálpolitika integrálódása. A fenntartható fejlődésnek tehát három tartópillére, más szavakkal három dimenziója van: a környezeti, a gazdasági és a szociális tényező, melyek összefonódva és egymást kiegészítve jelennek meg.

Az időrendi áttekintés után bemutatnám a fenntartható fejlődés fogalmának értelmezési lehetőségeit.

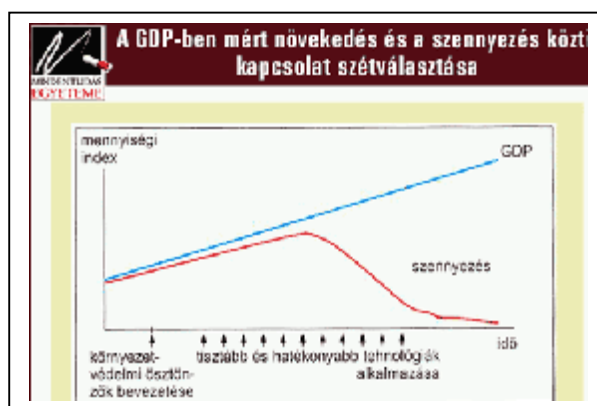
A Brundtland Bizottság így határozta meg: "A fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen generációk szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generációk hasonló igényeinek kielégítését." Ez a megfogalmazás politikai üzenet; egyrészt a szegényeknek, mert céljául azt tűzi ki, hogy jusson mindenkinek legalább annyi, amennyi

az alapvető emberi szükségletek biztosításához kell, másrészt a gazdagoknak, hogy életmódjukat és fogyasztási szokásaikat szerényebben és takarékosabban alakítsák ki.

Egy másik definíció Herman Daly megfogalmazásában: "A fenntartható fejlődés a folyamatos szociális jobblét elérése anélkül, hogy az ökológiai eltartóképességet meghaladó módon növekednénk. A növekedés azt jelenti, hogy nagyobbak leszünk, a fejlődés pedig azt, hogy jobbak."

Több gazdasági ágazat esetében - leginkább talán az agrárgazdaságban - részletesen is értelmezték a fenntartható fejlődést. Íme egy definíció a Kanadai Mezőgazdasági Minisztériumtól: "Azokat nevezzük fenntartható mezőgazdasági-élelmiszeripari rendszereknek, amelyek gazdaságosak, kielégítik a társadalom korszerű táplálkozással kapcsolatos igényeit, és megőrzik a környezet minőségét, a világ természeti erőforrásait a jövő generációk számára."

A meghatározások közös vonása, hogy mindegyik sürgeti az anyag- és energiatakarékosságot, a helyi erőforrások hasznosítását, a megújuló természeti erőforrások előtérbe helyezését, a szemét- és hulladékképződés minimalizálását, a szennyezések megelőzését és csökkentését, a mennyiségi szemlélet helyett a minőség ösztönzését és a természeti értékek tiszteltét és védelmét.

A gazdasági életben a fenntartható fejlődés általában nincs ellene a növekedésnek. A fejlődő világ sohasem fogadna el olyan koncepciót, amely megtiltaná számára a gazdasági növekedést. Ám a mindenáron való növekedés nemkívánatos gyakorlatot is jelenthet.

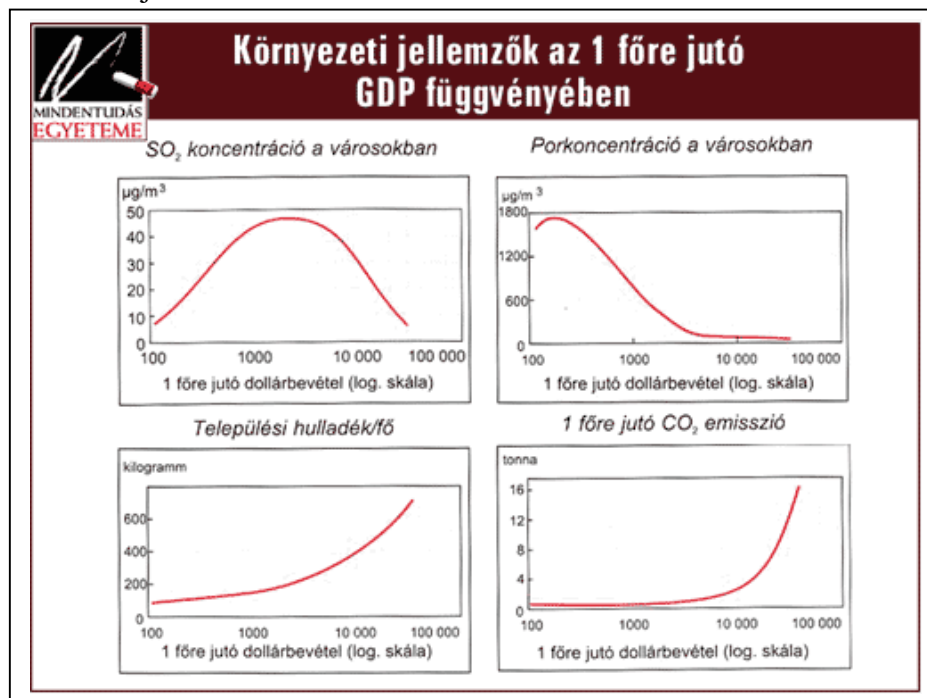
A fenntartható fejlődésről beszélve egyre inkább előtérbe kerülnek az emberi vonatkozások. Az életmód, az életminőség, a tudatosság, az értékmegőrzés, a tradíciók mellett a mindennapi létszükségletet biztosító foglalkoztatás, az egészség megőrzése, továbbá az alapvető emberi

jogok és a demokratikus intézményrendszer is elengedhetetlen feltétele a fenntartható fejlődésnek.

Gyulai Iván szakirodalmi elemzésekből kialakított értelmezése szerint a fenntarthatóság legfontosabb feltételei a következők:

- a folyamatos szociális jobblét megvalósítása
- az emberek alapvető szükségleteinek kielégítése, az erőforrásokból származó haszon igazságos elosztása, az egyenlő lehetőségek biztosítása
- a holisztikus gondolkodásmód, a szektorok közötti integráció
- az erőforrások fenntartható és az eltartóképesség szerinti használata
- a környezetminőség biztosítása.

Más kérdés a fenntartható fejlődés létjogosultsága. Vannak, akik úgy vélik, hogy nem kell alapvető változást végrehajtani a termelés és a fogyasztás jelenlegi eljárásában és szokásaiban. Vannak, akik úgy ítélik meg, hogy alapvető és radikális változtatások nélkül nincs fenntartható fejlődés. Én is ezek közé tartozom. De ez a tábor is kétfelé oszlik. Az egyik irányzat

azonnali, gyors és radikális intézkedéseket sürget, és ha ez nem történik meg, akkor negatívan értékeli a megtett szerény lépéseket. A másik irányzat tudomásul veszi, hogy csak hosszabb átmeneti időszak után juthatunk el a kívánt jövőképig. Ily módon elfogadja az egymásra épülő kisebb méretű akciókat, feltéve, ha ezek valóban jó irányba vezetnek.

Én ennek a felfogásnak vagyok a híve.

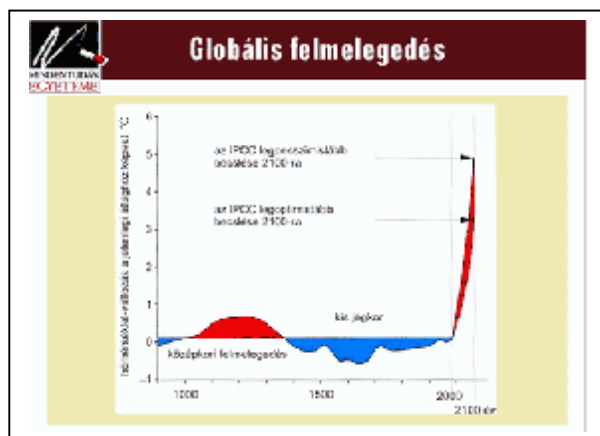
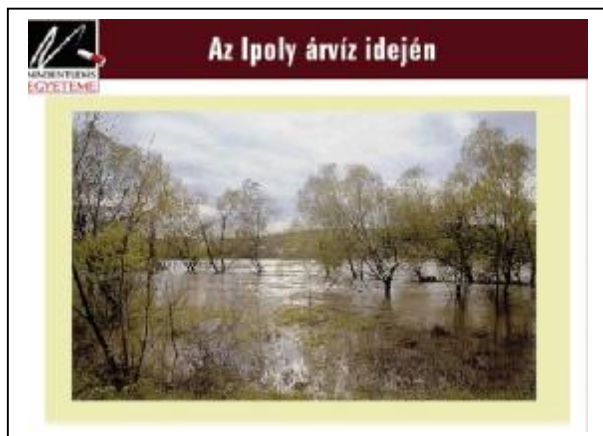
A fenntartható fejlődés hazai megvalósítása néhány évtizedet biztosan felölel majd. A mai egyetemisták életpályáját ez az átalakulás fogja meghatározni. Ők vezetik, irányítják majd ezt az átalakulási folyamatot. Bárki, aki hosszabb távú nemzeti fejlesztési koncepciót akar kidolgozni Magyarországra számára, csak akkor jár el a kor követelményeinek megfelelően, h

III. Globális környezeti problémák

A fosszilis energiahordozók elégetése széndioxid kibocsátással jár, ennek légkörbejutása úgynevezett üvegházhatást vált ki, vagyis a hősugarak egy részét visszaveri a Föld felszínére. Így fennáll a veszély, hogy felmelegedés, klímaváltozás következik be. Már a Brundtland jelentés is sürgetett olyan intézkedéseket, amelyek a CO₂ kibocsátás csökkentését eredményezik. Öt évi előkészület után, 1992-ben Rióban elfogadták az Éghajlatváltozási keretegyezményt, de ez nem tartalmazott meghatározott kötelezettségeket. Újabb öt év kellett ahhoz, hogy 1997-

ben Kiotóban megszülessen egy konkrét csökkentési adatokat tartalmazó jegyzőkönyv. Később az Egyesült Államok elnöke úgy döntött, hogy nem ratifikálja a jegyzőkönyvet, de bátorítja az amerikai vállalatokat és a lakosságot, hogy önkéntes alapon törekedjenek a csök-

mentésre. Elmúlt újabb öt év, és csak ez év végére várható, hogy a megállapodás életbe lép. A kormányok nagyon lassan reagálnak a globális problémákra.

Egyébként a klímaváltozást illetően döbbenetes adatokkal találkozhatunk. Íme néhány példa:

- 1992-ben 360 jelentős természeti katasztrófát regisztráltak a világon, 2001-ben pedig 700-at.
- A 20. században a Föld felszínének átlaghőmérséklete 0,5, más számítások szerint 0,7 Celsius fokkal emelkedett. A 21. századi prognózisok további 1.4 és 5.8 közötti Celsius fok emelkedéssel számolnak.
- Vannak tudósok, akik azt mondják - egyébként teljes joggal -, hogy a Föld történetének utóbbi 100 ezer évében mindenre volt példa, felmelegedésre, lehűlésre, időjárási rendellenességre. A politikusok egy része ezt szívesen hallgatja, mert azt jelenti számukra, hogy nem kell tenniük semmit sem. Csakhogy mára új helyzet állt elő a Földön, amely eltér minden eddigitől: 6 milliárd embert kell eltartani, kerekén 2 milliárd lakást fűteni, hűteni; azokban főzni, mosni, mosogatni, tisztálkodni és 600 millió gépkocsit kell megtölteni üzemanyaggal. Mindez korábban nem fordult elő.

Az a véleményem, hogy a világ környezeti állapota globálisan romlik, lokálisan viszont szerencsére számos jó példa van a javulásra.

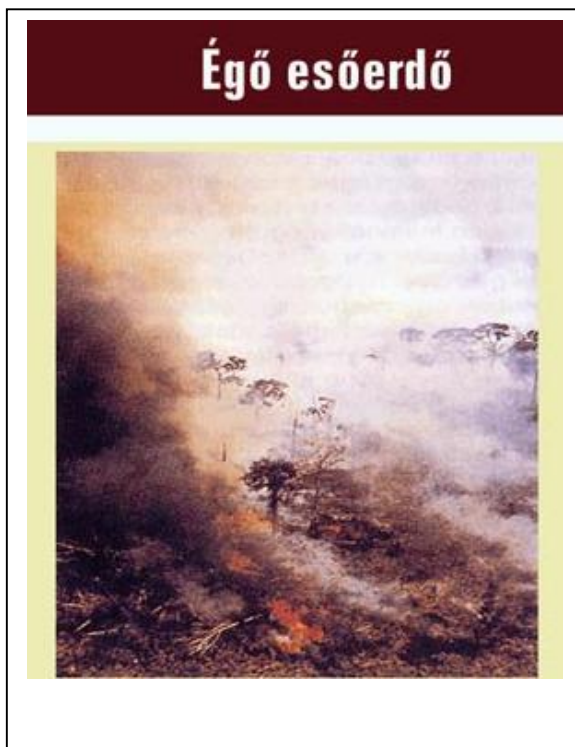
A VILÁG KÖRNYEZETI ÁLLAPOTÁNAK VÁLTOZÁSA

1950 - 1997 KÖZÖTT

Népesség, milliárd fő	2,5	5,8
Megavárosok	2	25
Átlagos napi megtermelt élelmiszer, kalória/fő	1980	2770
Éves vízfelhasználás, km ³	1300	4200
Esőerdők felülete, %	100	70
Éves CO ₂ kibocsátás, milliárd tonna szénben	1,6	7,0
Elefántok száma, millió egyed	6,0	0,6

A népesség 2,5 milliárd főről 5,8-ra emelkedett, sőt ma már tudjuk, hogy jóval meghaladta a 6 milliárdot. A 8 millió lakosnál is népesebb városok, vagyis a megavárosok száma 2-ről 25-re emelkedett. Érdekes adat, hogy az átlagosan megtermelt élelmiszer-mennyiség lépést tartott, sőt felülmúlta a népesség növekedését. A számok a termelést mutatják, nem az egyéni hozzáférést, amely már más kategória, s amelyet már a gazdasági és szociális lehetőségek határolnak be.

Az éves vízfelhasználás óriási növekedést mutat; 1300 köbkilométerről 4200-ig jutottunk el. Ez azt jelenti, hogy a vízkészletekkel pazarlóan gazdálkodunk. Az esőerdők jelenleg, az 1950-ben mért felületnek csupán a 70 százalékát adják. A CO₂ kibocsátás közel ötszörösére emelkedett. Az elefántok száma pedig a tizedére csökkent fél évszázad alatt.

IV. Az Európai Unió környezetvédelmi előírásai

Az Európai Unióban igen szigorú környezetvédelmi szabályozások vannak, amelyek számunkra máris iránymutatóak, később pedig kötelezőek lesznek. Az EU a tagjelölt országokról éves jelentést ad ki, melyben értékeli az egyes országok felkészültségét. Nézzük meg, mit írtak az utóbbi három évben a magyarországi környezetvédelemről.

2000-ben elég súlyosan elmarasztaltak minket ezen a téren. Három elmaradott területet említett a dokumentum:

- levegőminőség-védelem
- vízminőség-védelem
- hulladékgazdálkodás.

A jelentés kifogásolta a jogszabályozás harmonizációjának le-, illetve elmaradását is. További erőfeszítéseket javasoltak a területi környezetvédelmi szervezetek megerősítésében.

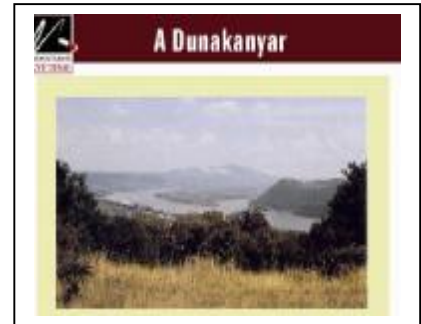
2001-ben sikeresen lezárult a környezetvédelmi fejezet tárgyalása. Négy olyan terület volt, ahol haladékot kaptunk, ezek a szennyvíztisztítás, az erőművek légszennyezése, a veszélyes hulladékok égetése és a csomagolóanyag-hulladékok újrahasznosítása. De ettől eltekintve az országjelentés jelentős előrehaladást állapított meg. A területi hatósági szervek mennyiségi és minőségi fejlesztését változatlanul sürgették.

A 2002. évi országjelentés egy hónappal ezelőtt jelent meg. Ebben előrehaladás állapítható meg a jogharmonizáció alkalmazásában, s abban, hogy Magyarország fejlesztette a környezetvédelem közigazgatási létszámát. Hiányosság, hogy az Országgyűlés még nem fogadta el az Országos Hulladékgazdálkodási Tervet. Annyi bizonyos, hogy jelentős erőfeszítéseket kell tennünk azokon a területeken is, amelyekre az ország haladékot kapott kötelezettségeinek teljesítéséhez.

A 2003-2008 évekre szóló Nemzeti Környezetvédelmi Program, amely hamarosan az Országgyűlés elé kerül, tartalmazza az EU felé vállalt kötelezettségeink teljesítésének konkrét terveit és pénzügyi hátterét.

V. ... hogy ne legyen néma a tavasz!

Mindenesetre én bizakodó vagyok. Bízom abban, hogy a politikusok, a gazdasági vezetők és a civil társadalom egyaránt belátja, hogy alapvető változásokra van szükség a termelésben, a fogyasztásban, az életvitelben és az értékrendekben. Ha lassan is, de ez a folyamat végbe fog menni, és akkor, óvatosan bár, de optimisták lehetünk. Az emberek többsége szereti a természetet, az élővilágot, és saját egészségének megőrzését is nagyon fontosnak tartja.

A *Néma tavasz* baljós víziója után inkább optimistább hangvételben zárnám írásomat. Hallgassuk meg két állatcsoport hangját, a békák és madarak énekét. Ők teremtik meg a tavaszi és a nyári hajnalok, esték felejthetetlen hangulatát. Ne legyen néma a tavasz! Hallassák hangjukat tehát a békák és a madarak!

Ha mindenki védi és óvja a természet értékeit, akkor lesz még kuruttyoló béka és lesz még éneklő madár, és az emberek is boldogabban, egészségesebben élhetnek a jövőben.